

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL'İN HİKAYELERİNDE ZAMAN ÖĞESİ

Hakan SAZYEK

Kurmaca (fictive, itibarî) bir yapıya dayalı edebî eserlerde dört esas öge mevcuttur. Bunlar vaka kuruluşu, kişi kadrosu, mekân ve zamandır.

Eserin yapısını oluşturan bu öğeler arasında sıkı bir bağın varlığı söz konusudur. Yazarın hayal dünyasında eser, ilkin bir olaylar dizisi hâlinde biçimlenir. Bu diziden oluşan eserin kurmaca yapısı, olayları yaşayacak ya da yaşatacak figüratif kadronun gerekliliğini de birlikte getirir. Ancak, bu iki temel öge belli bir mekân ve zaman içinde meydana gelmek zorundadır. Başka bir deyişle, bu dört öğenin her biri, diğerleri için vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Öyle ki, kişi kadrosu, mekân veya zaman öğelerinden biri olmadan, eserin iskeletini oluşturan vaka kuruluşu ortaya çıkamaz. Bunlardan anlaşılacağı üzere, yazımızın konusunu oluşturan "zaman", eserin yapısını oluşturmada önemli işleve sahip bir öğedir¹.

Halit Ziya Uşaklıgil (1868-1945)'in hikâyelerinde zaman ögesinin kullanılış özelliklerini incelemeyi amaçlayan bu yazıda, söz konusu ögeyi "İç Zaman" ("Dar Zaman", "Geniş Zaman") ve "Dış Zaman" ölçütleri ışığında değerlendirmeye çalışacağız².

1- İç Zaman

Bu terim ile hikayelerdeki kurmaca âlemde meydana gelen olayların başlangıcı ile bitişi arasındaki zaman dilimini veya süreci ifade etmek istiyoruz. Hikâyedeki olaylar zincirini kapsayan "iç zaman", edebi metnin iç yapısı ile ilgili bir terim niteliğindedir.

1 "Zaman"¹, özellikle itibarî vakanın oluşumu, anlatılışı ve okunuşu üçgeni ile olan ilişkisi bakımından değerlendiren geniş bir inceleme için bak.: Doç. Dr. Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yayınları, Ankara 1984, s. 101-121.

2 Yazarın hikâyeciliğin bütün yönleriyle incelemeye yönelik bir çalışma için bak.: Hakan Sazyek, "Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyeleri ve Türk Hikâyeciliğine Katkıları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, 207 s.

a) *Dar Zaman:*

Yazarın hikâyeleri arasında dar bir zaman dilimi içinde olup biten olayları kapsayanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunlar, vaka kuruluşundaki ana olayın en çok bir gün içinde olup bittiği hikâyelerdir. Dar bir zaman dilimi içinde yer alan olaylardan oluşan hikâyeler de kendi içlerinde değişik özellikler gösterir. Bunların bir kısmında vaka, kısa bir süre içine yerleştirilmiştir.

"Kırk Para" (*Bir Yazın Tarihi*, 1316, s. 111-130) adlı hikâyede, olaylar bir kaç dakika içinde meydana gelip sonuca ulaşır. Evinin penceresinden dışarıyı seyreden anlatıcı kişi, durakta tramvay bekleyen yoksul bir aile görür ve bu gözleminden yararlanarak yoksulluk, hayatın zorluğu gibi hususları tahlile girişir. Onun bu değerlendirmesi sürerken aile de gelen tramvaya binip gider.

"Ekmekçimin Bârgîri" (*Bir Hikayei Sevda*, 1338, s. 221-228) nde anlatıcı kişi, odasının penceresinden dışarıya baktığında, evine ekmek getiren adamın atını görür. Onunla dostâne bakışmalar ve bunun kendisinde yarattığı duygulanmalar, dar bir zaman dilimi içinde yer alır.

Yazar, "Osman'ın Gazası" (*BYT*, s. 169-176) nda da bir savaş alanını tasvir ettikten sonra bir askerinin top mermisini kurtarma çabasını kısa bir zaman çerçevesi içinde işler.

Bu özellikte olan hikâyeleri şöyle sıralamak mümkündür: "Omr-i Tehî" (*BYT*, s. 305-311), "Raksdan Avdet" (*Solgun Demet*, 1317, s. 215-222), "Küçük Bir Levha" (*Bir Şi'r-i Hayal*, 1330, s. 145-156), "Tramvayda Gelirken" (*BHS*, s. 5-15), "Ru'ya-yı Müzehheb" (*Sepetde Bulunmuş*, 1920, s. 54-75), "Bir Hazîn Hikâye" (*Aşka Dair*, 1935, s. 29-35), "Küçük Hamal" (*AD*, s. 71-76), "Fena Bir Gece" (*AD*, s. 129-136), "Gezgincilik Duygularından" (*Onu Beklerken*, 1935, s. 63-71), "Bir Daha Yok" (*OB*, s. 117-125), "Köşe Başında" (*Kadın Pençesi*, 1939, s. 31-38).

Yazar, birçok hikâyede, özellikle vakanın gelişme bölümüyle birlikte bir "zaman genişlemesi" gerçekleştirme yoluna gidiyor. Bu genişletmenin alışlagelmiş, olayların "geriye dönüş"lerle geçmişe götürülmesi şeklinden çok, düşünce plânında yapılmış olması dikkati çekiyor. Bu tür geriye dönüşlerin yapıldığı hikâyelerde, içerdikleri ana olayı yine bir "dar zaman"da olup bitmekle birlikte gir'ş ve sonuç bölümleri şimdiki zamanda; gelişme bölümleri ise geçmiş zamanda cereyan eden bir olay-

lar zinciri söz konusudur. Böyle bir yapıya sahip olan hikayelerdeki "iç zaman"ı, vaka kuruluşu içindeki konumu bakımından aşağıdaki biçimde şemalandırmak mümkündür:

Bölüm	Giriş	Gelişme	Sonuç
Zaman Boyutu	Dar Zaman	Geni; Zaman	Dar Zaman
Zaman Dilimi	Şimdiki Zaman	, Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman
Hareket	Ana Olay	Düşünce	Ana Olay

Bu hikayelerdeki ana olaylar, "bir kişinin mektup yazması", birbirine tesadüf eden iki kişinin ayaküstü konuşması", "birkaç arkadaşın bir yerde toplanıp sohbet etmeleri" vb. biçimlerde görünür. Bu mektuplarda yazdan, bu sohbetlerde konuşulan konular da aksiyondan çok düşünce plânında kalan bir "geriye dönüş"ü ve dolayısıyla genişlemeyi sağlama aracı durumundadır.

"Çay Fincanı" (*BŞH*, s. 185-203) nda vakanın ana olayı durumundaki "yazar ve arkadaşı Dr. Ahmet Hasnun'un sohbet etmesi" olayı, bir vapurda geçirilen yaklaşık yarım saatlik "dar zaman" içinde yer alır. Ancak bu sohbette doktorun anlattığı ve gelişme bölümünün bütünü kapsayan "doktorla bir veremli kız arasındaki ilişki" biçimindeki ikinci olaylar dizisi, hikâyede düşünce (hatırlama) planındaki "geniş zaman"ı oluşturur. Bu hikâyeleri de şöyle sıralayabiliriz:

Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası (1316), "Yırtıcı Mendil" (*BYT*, s. 83-109). "İzdivâc-ı Mütayemmen" (*SD*, s. 145-167), "Mektûb Parçası" (*SD*, s. 243-263) "Şâdan'ın Gevezelikleri" (*BŞH*, s. 3-93), "Rûz-nâme den Müfrez" (*BHS*, s. 115-132), "Bir Mes'ele-i Adliyye" (*BHS*, s. 133-145), "Bayram Hediyesi" (*BHS*, s. 63-76), "Yelpaze Altında" (*BHS*, s. 191-206), "Aşka Dair" (*AD*, s. 5-11), "Bir Cinnet Sahnesi" (*AD*, s. 37-45), "Yeni Gelinden" (*OB*, s. 55-62), "Yürekten Dost" (*OB*, s. 15-23).

Yukarıda değerlendirmeye çalıştığımız hikayelerdeki "iç zaman" ile benzerlik taşıyan; ancak, ufak bir fark ile onlardan ayrılan hikâyelerin de varlığı dikkati çekiyor. Bu tür hikâyelerde de vakanın giriş kısmında dar bir nitelik taşıyan "iç zaman", gelişme bölümünde genişler. Yine yukarıda adlarını verdiğimiz hikayelerdeki gibi sadece düşüncedeki geriye dönüşlerle gerçekleştirilen genişlemelerde bir tek kişinin düşünmesi, iç konuşması etkin rol oynar.

"Râife Molla" (*BHS*, s. 176-190) başlıklı hikâyede olaylar giriş ve sonuç bölümlerinde şimdiki zaman ("dar zaman")'da geçer. Vakanın ana olayı "Şevket'in Raife Molla'yla konuşması"dır. Bu konuşma olayı sürerken Şevket, geçmişî hatırlar, anılarını yaşar ve böylece bir "zaman genişlemesi" sağlanır.

"Kadın Pençesi" (*KP*, s. 1-10)'nde hikâye kişisi, yolda rastladığı iki arkadaşıyla konuşurken, sözü edilen üçüncü bir arkadaşın başından geçenleri düşünür. Böylece yaratılan "geniş zaman"ın içinde yer alan olaylar gelişme bölümünü oluşturur. Sonuç bölümünde olaylar yine şimdiki zamana getirilerek bitirilir'.

Halit Ziya Uşaklıgil'in, hatıralarından yararlanarak kaleme aldığı ve hayatında yer almış kişileri işlediği hikâyelerinde de "dar zaman"ın varlığı görülüyor. Bu hikâyelerin ilk cümlelerinde yazar, bakışını şimdiki zaman ("dar zaman")'dan geçmiş ("geniş zaman")e doğru yöneltir, zihninde hatıralarını bulmaya çalışır ve bunlardan birisini konu edinir. Bu özelliğe "Dilhoş Dadı" (*Hepsinden Acı*, 1934, s. 17-39) yi örnek verebiliriz:

"Onu hâlâ bu gün hatıralarımın arasında tamamen canlı, geziyor ve söylüyor görüyorum. Sanki ölmemiş, sanki garip ve meçhul mezarının üzerine uzun nisan senelerinin siyah geceleri yığıla yığıla benimle onun arasında ruhları yavaş yavaş birbirinden ayıran bir duvar örülmemiş gibidir. En uzak hatıralarıma kadar gidiyorum", (s. 19) "Altın Nine" (*BHS*, s. 271-280) de de aynı özellikleri görmek mümkün:

"Bugün çocuklukdan uzaklaşmış, vaktiyle görülen bir rüyadan kalma dağınık bir küme sis kabilinden mübhemiyete boğulmuş hâtırat arasında Altın Nine'yi araştırdırken onun solgun, süzük, ince hayâlini bir bulutun arasından sıyrılıp uçuyor görüyorum" (s. 273).

Bu hikâyelerde ana olay "yazarın hatıralarına dalması ya da yönelmesi" biçimindedir ve "dar zaman" içinde oluşur. Bu özelliğe sahip öteki hikâyeler de şunlardır: "Güzel Artemisya" (*BHS*, s. 37-50), "Keklik İsmail" (*BHS*, s. 249-260), "Râmiz Hoca" (*BHS*, s. 261-270), "Hazin Bir Cuma" (*OB*, s. 101-108), "Bir Gün İçinde" (*OB*, s. 109-117).

b) *Geniş Zaman:*

Halit Ziya Uşaklıgil'in hikayelerindeki "geniş zaman"ı dört kategoride değerlendirmek gerekir.' Bunların ilkinde, vakanın özellikle giriş,

zaman zaman da gelişme bölümlerinde "dar zaman" söz konusu iken olayların ilerlemesiyle zamanda da bir genişleme görülür.

"Korkudan Sonra" (*BŞH*, s. 95-110) da olaylar, giriş ve gelişme bölümlerinde bir kaç saatlik bir "dar zaman" içine yerleştirilmiştir. "Bir mağazada alışveriş yapan annelerinin yanından ayrılarak bir köşeye çekilen iki gelin adayının konuşması" olayı, bu "dar zaman"ı oluşturur. Bir kaç haftalık bir "zaman atlaması"nın ardından başlatılan sonuç bölümünde zaman belirsizleşir. Bu bölüm, iki genç kadının birbirlerine yazdıkları mektupların metinlerinden oluşur.

"Eski ve Yeni" (*OB*, s. 25-34) de zaman, giriş ve gelişme bölümlerinde bir banliyö treni yolculuğu sırasında geçen olayları kapsar. Gelişme bölümünün ikinci yarısında zaman genişletilerek bir kaç "zaman atlaması" aracılığıyla ileriye yönelik bir nitelik kazanır.

"Mâlim Menâlim" (*KP*, s. 38-84) de olayların geçtiği zaman geniş bir niteliktedir. Hikâyenin giriş ve gelişme bölümlerinin büyük kısmı, bir gün içinde geçen olaylardan oluşmuştur. Daha sonraki bölümlerde ise zaman genişliyor.

İkinci kategoride, olayların bir kaç gün ile bir kaç ay gibi bir zaman dilimi içine yerleştirildiği hikâyeler yer alıyor. Olayların kapsadığı zamana göre bu hikâyeler şöylece sıralıyoruz: "Bir Miras Meselesi" (*HA*, s. 141-151), "Fatma'nın Evi" (*AD*, s. 121-127), "Unutulmuş Mektup" (*KP*, s. 11-30), "Hayâtı San'atdan" (*BŞH*, s. 209-211), "Köy Hâtırası" (*BŞH*, s. 281-295), "Ali'nin Arabası" (*BŞH*, s. 221-249), "içecek Su" (*AD*, s. 139-143), "Sevdâ-yı Girîzan" (*SD*, s. 77-94), "Defter-i nâ-tamâm" (*BYT*, s. 143-167), "Bir Yazın Tarihi" (*BYT*, s. 3-61), *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* (1306).

Üçüncü kategorideki hikâyelerde "iç zaman", bir ile on sekiz yıl arasındaki geniş bir zaman kesitinin içinde yer alır. Zamanın böylesine geniş bir nitelik taşımasında, yazarın olaylar arasına yerleştirdiği "zaman atlamaları"nın rolü vardır.

"Bir Valide Tarafından" (*BHS*, s. 99-114) başlıklı hikâye, bir kadının kız kardeşine yazdığı iki mektup metninden oluşuyor. Mektuplardan ilki şubat 1312 ikincisi haziran 1313 tarihlerini taşıyor. Dolayısıyla hikâye kişisi bu iki mektupta on sekiz ay içinde meydana gelen olayları aktarmış oluyor.

"Kırık Oyuncak" (*SD*, s. 113-126) ta olayların geçtiği zaman dilimi on beş aylık bir süredir. Bunun ilk on iki ayı çocuğun doğmasını, eve

getirdiği neşeyi içeren ve ayrıntılara fazla girilmeden geçen bir zaman niteliğindedir. Olayların yoğunlaştığı, ayrıntıların çoğaldığı zaman ise son üç aydır. Bu kategoride yer alan diğer hikâyeler de şunlardır: "Çöl Kızı" (SD, s. 264-288), "Bir Escr-i Mesrûk" (BYT, s. 267-281), "Beyaz Şemsiye" (SD, s. 127-144), *Bu muydu?* (1314), "Küçük Kanbur" (BHS, s. 77-97), "Dört Yaprak" (AD, s. 55-61), "Mahalleye Mevkûf" (SD, s. 188-202).

Dördüncü kategoride yer alan hikâyelerde geniş bir "iç zaman" hissedilmekle birlikte olayların yer aldığı zaman boyutlarının kesin olarak verilmemiş olduğu dikkati çeker. Hikayelerdeki "geniş zaman"ın varlığı, geniş zamanın hikâyesi (r-dı) kipiyle kurulmuş cümlelerin, metin içinde ağırlığı oluşturmasından anlayabiyoruz. Bu tarz "iç zaman", yazarın hikâyelerinde çoğunluğu oluşturuyor. Örnek olarak şu hikâyeleri vermek istiyoruz: "Ferhunde Kalfa" (BYT, s. 283-299), "Mâî Yalı" (BYT, s. 211-236), "Sâde Bir Ş<y" (SD, s. 95-112) "Uçurumun Kenarında" (SD, s. 167-183), "Bir Demet Çiçek" (SD, s. 203-214), "Kar Yağarken" (BŞH, s. 235-247).

2- Dış Zaman

Yazarın, edebî eserdeki itibari yapı içerisine, yaşadığı dönemin olay, değer yargısı, gelenek gibi birtakım özelliklerini ve gerçeklerini yerleştirilmesi, bunlardan kesitler sunması, metni oluştururken yaşadığı dönemi yansıtması, roman ya da hikâyenin "dış zaman"ını meydana getirir³. Bu başlık altında Halit Ziya Uşaklıgil'in hikâyelerini bu açıdan değerlendirmeye çalışacağız.

Halit Ziya'nın ancak dokuz hikâyesinde olayların geçtiği dönemlerden irili ufaklı izler bulabiliyoruz.

Altı hikâyede olaylar Balkan Savaşı yıllarında geçer. Savaşın, ülke üzerinde yaptığı yıkım, yazarın yaşadığı Yeşilköy'de yoğunlaştırılarak yansıtılmıştır. Uşaklıgil, savaşın çeşitli yönlerini dile getirmek için özel bir çaba içinde görünmüyor bu hikâyelerde. Ordunun, Yeşilköy'de kargâh kurması, yazara hazır bir hikâye malzemesi vermiştir, diyebiliriz.

3 Bizim "dış zaman" olarak adlandırdığımız bu kavram, edebiyat araştırmacılarımız tarafından "tarihî veya sosyal zaman" ve "tarihi (gerçek) zaman" olarak da değerlendirilmektedir. Bunun için bak.: Dr. Ö. Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984, s. 178; Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tekin, *Peyami Safa'nın Roman Sanatı ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Konya 1990, s. VIII.

Ancak bu hikâyelerde dikkatli bir gözlem gücünün varlığı da kendisini etkili bir biçimde gösteriyor.

"İçecek Su" (*AB*, d. 139-143) yun giriş cümlelerinde dönem, şu tasvirî cümleler aracılığıyla yansıtılmıştır:

"Balkan harbi zamanına aid bir hatıra zihnimde tam bir canlılıkla yaşıyor:

Köy hemen büsbütün boş! Kâr ve kazanç ihtiyacı telâş ve vehmine galebe çalan tek tük esnafla köşklerde bırakılan birkaç bekçiden başka hemen kimse kalmadı. Yalnız asker...

İki aydan beridir ki yalnız karadan, denizden, gündüz gece bu asker kabileler'nden, köyün dolup boşalan, sonra bitti zannedilirken yerden fıskırıyormuşçasına birdenbire çamurlu kırlara beyaz çadırlar ile iri papatya yığınları kuran binlerce asker öbeklerinden başka birşeye tesadüf edilmiyor. Bir taraftan, harb hastalarından ölülerinden mürekkeb o kahr ve idbar eserlerini getirib buraya dökerken diğer taraftan anayurd, asırlardân beri üzerine yağın ateş yağmur ile yanıp kurumak, tutuşub kavrulmak bilmeyen cûd ve sehâ göğsünden binlerce evlâdını alıp buraya bahşediyor;..." (s. 139).

Yazarın Balkan Savaşını ve onun yarattığı yıkımları konu alan öteki hikâyeleri şunlardır: "Türk Eri" (*OB*, s. 35-43), "Hazîn Bir Cuma" (*OB*, s. 101-108), "Bir Gün İçinde" (*OB*, s. 109-117), "Köşe Başında" (*KP*, s. 31-38).

"Yelpaze Altında" (*BHS*, s. 191-206) adlı hikâyede, Beyoğlu'ndaki eğlence yaşantısını ve tiyatroların durumunu yansıtan bilgileri bula-biliyoruz:

"——Ucuz yapılabilecek bir şeyi ucuza yapmalıdır. Galiba Beyoğlu halkı içinde bu kâ'ide-i umûmiyyeye yüzde doksan dokuz tarafdâr olmalıdır ki yazlık tiyatroların yirmilik koltuklarında yalnız tek tük başlar görülür... Zîrâ koltukların yirmiye olmak kabahatinden sonra bir ikinci fenalığı da tiyatrodâ arkadan bakılınca başlardan başka bir şey görünmesine mâni olmasıdır. Halbuki beri taraf; o muhterem, mu'azzez beşlik hasır iskemleler herkesin rağbetgâhıdır. ötede üç dört dâne müşterisi boyalı meta'lar, Beyoğlu halkına kibarlık taslamak hevesinde olan bir kaç yabancı tenhalık içinde şaşırarak sersem sersem bakışırken beride beşlik iskemlelerin sırası bozulur, â'ileler öbek öbek toplanır, iskemlesini eline alan boş bulduğu yere sokulur, yavaş yavaş açık yerler dolar, güzergâh-

lar tıkanır, geçilmez olur, akın akın gelmekte devanı eden dalga ön küme-leri sıkışdıra sıkışdıra birikir, toplanır; niyjâyet o kadar mütehaşşid, nihayet öyle yek-pâre bir kütle teşekkül eder ki bu yüzlerce ihtiyarlardan, kadınlardan, çoluk çocukdan mürekkeb mecmû'a, tiyatronun bütün bu beşlik kısmı, yalnız bir vücûd hâlini alır, bir kişi kımıldansa bütün bu mecmû'anın âheng-i eczasını bozacak zannolunur" (s. 195-196).

"Bir Valide Tarafından" (*BHS*, s. 99-114) başlıklı hikâyede yazar, kız kardeşine mektup yazan bir kadının kaleminden XIX. yüzyılda evlilik kurumunun "kız isteme" aşamasına dair şu ayrıntıları veriyor:

"Bununla beraber gizli gizli bu ilk görücülerden bir haber beklemekten hâli değilsiniz. Kızı beğendiler mi beğenmeder mi? Bu nokta sizin gurûr-ı vâlidîyyetinize â'id bir şeydir, buna mutlaka bir cevâb ve bir cevâb-ı muvafık beklersiniz. Bildiklerinizden, kız analarından buna müteferri' merasim hakkında izâhât alırsınız: Görücüler gelir, sonra ne olur? Çıkarlarken eğer beğendiklerini sezdirmek isterlerse ne derler? Beğenmemiş olursa nasıl davranırlar? ikinci rnürâca'at neye delâlet eder?... Bütün bu şeyler, bu dakik mes'eleler uzun uzun öğrenilecek derslerdir." (s. 103-104) diyen yazar, sorularının cevabını ayrıntılı bir biçimde açıklayarak, bu gelenek hakkında bilgi verir.

"Mâlim Menâlim" (*KP*, s. 38-84) de uzun yıllar yurt dışında kalmış olan hikâye kişisi, ülkeye döndükten sonra istanbul'u gezerken dikkatini çeken yendikleri değerlendirir. Cumhuriyet kurulmuş, inkılâplar gerçekleştirilmiş, köklü toplumsal değişiklikler yapılmıştır. Divanyolu'uda girdiği bir kahvehanede gençler kızlı erkekli oturmuşlar, sohbet etmektedirler. Onların konuşmalarını dinler. Spordan, sanattan, fakülteadaki hocalardan, derslerden ve en çok da aşktan söz edilmektedir. Bu gençlerle kendi kuşağının mutsuzluğu arasındaki derin uçurum onu oldukça sarsar. Kendince, Cumhuriyetin genç kuşağının çok şanslı olduğunu, kırk yıl önceki gençliğin ise ne denli güç şartlarda yetişmek zorunda kaldığını düşünür. İstibdat yıllarında geçen çocukluk ve birbirini izleyen ölüm kalım savaşlarında sadece bağımsız bir ülke kurmak ülküsüyle beslenen gençlik dönemleri, onun kuşağını kuru, tek düze, mutsuz yıllarda yaşatmıştır.

"... Bu dünya, onun kendi neslinin kara günlerle yığıla yığıla siyah bir duvar şeklinde gözlerinin önüne dikilen bedbaht ömürden ne kadar, ne kadar uzakdı, ne kadar başka bir şey idi." (s. 58).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Halit Ziya Uşaklıgil, hikâyelerinde "iç zaman" ögesini çok değişik boyutlarda kullanmıştır. Bu zaman boyutla-

rı bir kaç dakika gibi "dar zaman" diliminden, bir ömür boyu gibi oldukça "geniş zaman" süresine yayılan geniş bir yelpaze içinde yerlerini almışlardır. Ayrıca, yazarın olayları kurgulama yolunda "iç zaman" m öğelerinden sıkça yararlanmış olması, zamana da teknik bir işlev kazandırılabilceğini göstermek açısından önemli bir noktadır. Onun hikâyelerindeki zaman ögesine "dış zaman" açısından baktığımızda ise yazan dönemini yansıtmaya çabası içinde göremiyoruz. Halit Ziya Uşaklıgil'in, ait oldukları dönemin bazı özelliklerini gösteren hikâyelerinin sayısı çok azdır. Bir başka yaklaşımla yazar, yaşadığı dönemleri hikâyelerinde yansıtmaya pek önem vermemiştir. Bunda, içe dönük mizacının ve hikâyelerinde insanın kendisine ağırlık verme, onun psikolojik yapısını ön plâna çıkarma eğiliminin etkisi büyük olmuştur.